

Joanna Lassota
Lassota i Partnerzy, Kancelaria Adwokacka
joanna.lassota@lassota.pl

Dozwolony użytek publiczny w działalności bibliotek

Streszczenie: Artykuł dotyczy najistotniejszych zagadnień prawnych związanych ściśle z prowadzeniem działalności bibliotecznej. Przedstawiono w nim nie tylko poglądy doktryny i orzecznictwo sądów, ale również praktyczne aspekty pracy bibliotekarzy. Artykuł nie ma charakteru wyczerpującego, uwzględnia jedynie najczęściej spotykane formy działań realizowane we współczesnym bibliotekarstwie.

Słowa kluczowe: prawo autorskie, dozwolony użytek, licencje ustawowe

Wprowadzenie

Działalność bibliotek stanowi nieodłączny element upowszechniania wiedzy i kultury w Polsce. Przepisy *Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*¹ (dalej: UoB) jednoznacznie wskazują zadania i cele tych placówek. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej (art. 3 UoB), a w szczególności służą zaspokajaniu potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych społeczeństwa oraz uczestniczą w upowszechnianiu kultury i wiedzy (art.18 UoB). By jednak tak podejmowane działania mogły być prowadzone celowo i bez trudności oraz, co najważniejsze, zgodnie z obowiązującym prawem, bibliotekarze muszą znać najistotniejsze zagadnienia w zakresie dozwolonego użytku publicznego oraz pozostałe przepisy *Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych*² (dalej: PrAut), ważne z punktu widzenia działalności bibliotecznej.

Dozwolony użytek publiczny

Zasadą jest, że autorskie prawa majątkowe przysługują twórcy, który jest wyłącznie uprawniony do korzystania z utworu i rozporządzania nim, a także pobierania z tego tytułu wynagrodzenia (art. 17 PrAut). Istnieją jednak pewne ograniczenia tego monopolu, m.in. zawarte w przepisach wprowadzających instytucję dozwolonego użytku utworów chronionych. Jej istota sprowadza się do możliwości korzystania z chronionego utworu bez konieczności uzyskania odrębnej zgody uprawnionego. Inaczej mówiąc, dozwolony użytek wyraża się w przyznaniu na rzecz użytkownika zezwolenia na określoną eksploatację utworu, przy czym twórca nie ma możliwości, aby przeciwstawić się takiemu działaniu poprzez dochodzenie roszczeń z tytułu naruszenia praw autorskich³. Dozwolony użytek ma co do zasady charakter nieodpłatny, chyba że z treści przepisu wyraźnie wynika, iż za korzystanie z utworu przysługuje twórcy prawo do wynagrodzenia.

¹ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*. Dz.U. 1997, nr 89, poz. 539 z późn. zm.

² *Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Dz.U. 1994, nr 24, poz. 83 z późn. zm.

³ MACHAŁA, W. Dozwolony użytek chronionych utworów w polskim prawie autorskim w świetle cywilistycznej koncepcji prawa. *ZNUJ* 2001, nr 78, s. 59.

Rozróżnia się dozwolony użytek osobisty oraz związany z eksploatacją dzieła na cele społecznie użyteczne, czyli dozwolony użytek publiczny. Wprowadzenie użytku publicznego umożliwia realizowanie celów edukacyjnych, naukowych, kulturalnych czy dostępu do informacji. Ponieważ dozwolony użytek stanowi wyjątek od wyłącznych uprawnień autor-skoprawnych, nie powinien być interpretowany w sposób rozszerzający.

Przywilej biblioteczny – zakres podmiotowy art. 28 ustawy o prawie autorskim

Najbardziej klasycznym przykładem dozwolonego użytku publicznego skierowanego do bibliotek jest ten uregulowany w art. 28 PrAut, zgodnie z którym instytucje oświatowe, uczelnie, instytuty badawcze, instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk, biblioteki, muzea oraz archiwa mogą:

- 1) *użyczać, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych,*
- 2) *zwielokrotniać utwory znajdujące się we własnych zbiorach w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony tych zbiorów,*
- 3) *udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek- jeżeli czynności te nie są dokonywane w celu osiągnięcia bezpośredniej lub pośredniej korzyści majątkowej.*

Beneficjentami analizowanej instytucji dozwolonego użytku są m.in. biblioteki.

Ustawodawca nie wprowadza rozróżnienia co do form, w jakich organizowane i prowadzone są biblioteki, które wpływałoby na możliwość korzystania z tzw. licencji ustawowej, przez niektórych nazywanej też licencją biblioteczną. Potwierdzają to w swoich stanowiskach również przedstawiciele doktryny: *z punktu widzenia możliwości powoływania się na omawiane licencje przez konkretne instytucje nie ma znaczenia: 1) czy prowadząc działalność, posługują się one nazwą biblioteka [...], czy też inną nazwą (np. księżnica); 2) czy jest odrębną jednostką [...], czy też wchodzi w skład innej jednostki; 3) jaki jest jej status prawny: publiczny czy prywatny [...]*⁴. Jedynym warunkiem, jaki musi spełniać biblioteka, by skorzystać z przywileju art. 28 PrAut, jest brak zaistnienia przesłanki negatywnej – czynności przez nią podejmowane **nie mogą być dokonywane w celu osiągnięcia bezpośredniej lub pośredniej korzyści majątkowej.**

W doktrynie podkreśla się, że wspomniana regulacja nie wyklucza wprowadzenia opłat wyrównujących koszty dokonywanych czynności⁵. Stosowanie takich opłat jest dopuszczalne w świetle wyjaśnienia zawartego w pkt 11 preambuły dyrektywy 2006/115/WE, zgodnie z którym nie mamy do czynienia z wykorzystaniem w celach

⁴ OŻÓG, M., ŚLĘZAK, P. Art. 28 Prawo autorskie. W: ŚLĘZAK, P. (red.). *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz* 2017. Warszawa: Wydaw. C.H. Beck, 2017, nb. 10. ISBN 9788325588397. W: Legalis [baza danych].

⁵ BARTA, J., MARKIEWICZ, R. *Prawo autorskie*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016, s. 259. ISBN 9788326496943.

bezpośrednio lub pośrednio gospodarczych lub handlowych w rozumieniu dyrektywy, jeżeli pobierane są kwoty niezbędne do pokrycia kosztów obsługi instytucji⁶.

a) Użyczenie egzemplarzy utworów rozpowszechnionych w zakresie swoich zadań statutowych

Dokonując analizy powyższego przepisu (art. 28 ust. 1 pkt 1 PrAut), należy zwrócić uwagę na dwa elementy, takie jak pojęcie użyczenia oraz znaczenie utworu rozpowszechnionego:

- [...] *użyczeniem egzemplarzy utworu jest ich przekazanie do ograniczonego czasowo korzystania, niemające na celu bezpośredniego lub pośredniego uzyskania korzyści majątkowej* (art. 6 ust. 1 pkt 8 PrAut),
- [...] *utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie* (art. 6 ust. 1 pkt 3 PrAut).

Ponadto ważne jest też, aby użyczenie egzemplarzy utworów rozpowszechnionych pozostawało w ścisłym związku z prowadzeniem statutowej działalności bibliotek. Są to trzy przesłanki, które muszą zostać spełnione łącznie, aby beneficjent mógł korzystać z licencji ustawowej.

b) Zwielokrotnianie utworów znajdujących się we własnych zbiorach w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony tych zbiorów

Kolejnym działaniem, na jakie pozwala bibliotekom ustawodawca w ramach omawianej tutaj instytucji, jest możliwość zwielokrotniania utworów (art. 28 ust. 1 pkt 2 PrAut). Przez dokonywanie takiej czynności będziemy rozumieli możliwość kopiowania utworu na bazie zarówno posiadanego egzemplarza utworu, jak i jego istniejącej już kopii. Jak wypowiadają się komentatorzy, nie będzie miało również znaczenia, jaką postacią będzie miała taka kopia – materialną czy niematerialną. Biblioteka jest więc uprawniona do wykonywania zarówno kopii analogowych, jak i cyfrowych⁷.

Drugą przesłanką istotną przy tej postaci licencji jest wymóg, aby zwielokrotniane były tylko takie utwory, które znajdują się w zbiorach biblioteki. Nie jest więc dozwolone, aby [...] *biblioteka nie mając własnego egzemplarza, z wypożyczonego robiła odbitkę*⁸, powołując się na art. 28 PrAut.

Trzecią przesłanką jest, by takie zwielokrotnienie spełniało następujące cele: uzupełnienie, zachowanie lub ochrona zbiorów własnych biblioteki. A contrario należy przyjąć, że kopiowanie egzemplarzy znajdujących się w takich zbiorach, ale bez spełnienia przy tym jednego z powyższych celów, nie będzie uprawniało biblioteki do skorzystania z tego przywileju.

Uzupełnienie należy rozumieć jako uzupełnienie „braku” w utworze, rozumianym jako strukturalna całość. W konsekwencji możliwe jest: skopiowanie brakujących stron

⁶ Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej. Dz.Urz.UE.L nr 376, s. 28.

⁷ OŻÓG, M., ŚLĘZAK, P., dz. cyt., nb. 21.

⁸ Wyrok SN z 20 marca 2015 r., II CSK 224/14. W: Legalis [baza danych].

w egzemplarzu książki, skopiowanie jednego z brakujących tomów powieści⁹. Jednak co do brakującego tomu autor komentarza wyraża pogląd, że istotne jest, jakie znaczenie ma dany tom dla całości wydanej serii. Mianowicie jeżeli tom jest jednocześnie kontynuacją poprzednich książek, wówczas bibliotece będzie przysługiwało prawo do zwielokrotnienia takiego utworu. *Inaczej będzie, jeśli kolejne tomy wykazują jedynie luźny związek albo stanowią jedynie elementy określonego cyklu, dla którego wspólnym mianownikiem jest określona idea. Jeżeli wyobrazimy sobie cykl wydawniczy „Dzieła wszystkie Juliusza Verne’a”, to każdy tom jest w istocie odrębnym dziełem i omawiana licencja nie może być do niego zastosowana*¹⁰.

Cel zachowania i ochrony utworów w doktrynie najczęściej łączy się w jedno, bez prób dążących do rozróżnienia działań podejmowanych w tych celach; mówi się zasadniczo o [...] *czynnościach zapobiegających utracie utworu wskutek pogorszenia się jakości nośnika materialnego, na którym został utrwalony, np. wskutek upływu czasu*¹¹. Praktyka pokazuje, że podejmowane działania w tym zakresie dokonywane są razem. Istotne są przy tym dwa aspekty: dokonanie takiego zwielokrotnienia ma pozwolić na korzystanie z takich utworów w przyszłości oraz ma zapobiec unicestwieniu utworu poprzez całkowite wyeliminowanie jego egzemplarzy z posiadanych zbiorów. Ważne jest również, aby [...] *takie kopiowanie nie prowadziło do zwiększenia ilości egzemplarzy w obiegu, a jedynie nowa kopia zastąpiła starą*¹². Dla pełniejszego zrozumienia tak stawianego celu podano następujące rozróżnienie: [...] *przez „zachowanie” należy rozumieć przedłużenie istnienia zbiorów w czasie; natomiast „ochrona” oznacza utrzymanie zbiorów w niepogorszonym stanie*¹³.

c) Udostępnianie zbiorów dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek

Ostatnią już formą licencji skonstruowanej przez ustawodawcę w art. 28 ust. 1 jest możliwość udostępniania zbiorów za pomocą systemu informatycznego (art. 28 ust. 1 pkt 3 PrAut). Również w tym wypadku takiej czynności muszą towarzyszyć konkretnie wskazane cele: badawcze lub poznawcze. Dlatego w pierwszej kolejności warto wyjaśnić ten aspekt udostępnienia, przechodząc następnie do elementu, jakim są terminale pośredniczące w dotarciu odbiorcy do określonych zbiorów.

Cele badawcze lub poznawcze w teorii brzmią bardzo prosto i zrozumiale. Ustawodawca ma bowiem na myśli takie udostępnienie utworów, które będzie służyło rozwojowi zarówno korzystającego z utworu, jak i całej społeczności naukowej czy kulturalnej, a zatem rozwojowi społeczeństwa. Praktyka biblioteczna pokazuje jednak, jak trudno jest ustalić, a następnie zweryfikować, czy wykorzystanie udostępnionych zbiorów będzie służyło tak określonym ustawowo celom. Biblioteki w swojej praktyce starają się np. ograniczyć krąg podmiotowy beneficjentów takiego udostępnienia, dopuszczając do zbiorów jedynie

⁹ OŻÓG, M., ŚLĘZAK, P., dz. cyt., nb. 25.

¹⁰ Tamże.

¹¹ GIENAS, K. Art. 28 Prawo autorskie. W: FERENC-SZYDEŁKO, E. (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Komentarz 2016. Warszawa: Wydaw. C.H. Beck, 2011, nb. 9. ISBN 9788325520304, 9788325523190. W: Legalis [baza danych].

¹² OŻÓG, M., ŚLĘZAK, P., dz. cyt., nb. 27.

¹³ Tamże.

naukowców, badaczy, kadrę akademicką czy studentów. Nie jest to jednak wystarczające zabezpieczenie, gdyż nie może dać gwarancji, że te osoby będą wykorzystywać utwory dokładnie tylko w celach badawczych lub poznawczych.

Terminal (końcówka systemu informatycznego) to **monitor wraz z klawiaturą, podłączony do systemu komputerowego lub do sieci**. Terminalem może być także komputer osobisty¹⁴. Istotnym elementem, który będzie umożliwiał taki sposób udostępnienia zbiorów, jest ich digitalizacja. Terminale natomiast muszą się znajdować na terenie biblioteki, której zbiory są udostępniane, co stanowi warunek konieczny – jego brak uniemożliwi bibliotece taki sposób udostępniania swoich zbiorów.

Działania podejmowane przez biblioteki w ramach organizowanych wydarzeń

Obecnie biblioteki nie ograniczają swojej działalności jedynie do udostępniania i umożliwiania korzystania ze swoich zbiorów. Dla czytelników przygotowują bogatą ofertę, w której każdy może znaleźć coś dla siebie, zgodnie ze swoim upodobaniem. Warto więc w tym miejscu przybliżyć kilka instytucji prawnych, które mogą zależeć zastosowanie w tej działalności bibliotek.

a) Promowanie literatury

Należy zauważyć, że tzw. przywilej biblioteczny, o którym mowa w powyżej analizowanym art. 28 PrAut, w sposób jednoznaczny wylicza uprawnienia bibliotek w zakresie korzystania i udostępniania utworów. Przepisu tego nie można interpretować w sposób rozszerzający – obejmuje swoim zakresem: użyczenie, zwielokrotnienie oraz udostępnienie za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego. Natomiast wykorzystanie okładek książek celem promocji na stronach internetowych bibliotek nie mieści się wprost w żadnym wyjątku dozwolonego użytku publicznego.

Warto zwrócić uwagę jednak na instytucję uregulowaną w art. 33³ PrAut, który pozwala na korzystanie z utworów w celu reklamy publicznie dostępnej wystawy lub publicznej sprzedaży utworów, w zakresie uzasadnionym promocją tej wystawy lub sprzedaży, a w szczególności dotyczy to publicznie dostępnych wystaw w muzeach, galeriach, salach wystawowych i obejmuje korzystanie z utworów w ogłoszeniach, katalogach i innych materiałach rozpowszechnianych dla promocji wystawy lub sprzedaży oraz wystawienie lub inne udostępnianie egzemplarzy utworów dla tych celów. Z uwagi na ograniczenie tego przepisu do wystaw oraz publicznej sprzedaży, biblioteki nie mogą bezpośrednio powołać się na niego, uzasadniając możliwość korzystania z okładki bez dodatkowych licencji lub zgód. Niemniej jednak, analizując przepisy o dozwolonym użytku, w sposób funkcjonalny wskazuje się możliwość korzystania z opraw książek celem promocji czytelnictwa, które stanowi nierozdzielalną część działań bibliotek.

Dodatkowo należy mieć na uwadze, że umieszczając zdjęcie okładki na stronie internetowej biblioteki trzeba zadbać o podanie niezbędnych informacji, takich jak podanie autorów wykorzystanych dzieł, w tym autora oprawy.

¹⁴ NIEWĘGŁOWSKI, A., POŹNIAK-NIEDZIELSKA, M., PRZYBOROWSKA-KLIMCZAK, A. *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015, s. 132. ISBN 9788326434280.

Wielokrotnie do promocji organizowanych wydarzeń biblioteki używają wizerunków pisarzy lub innych osób ze świata kultury. W zakresie wizerunku co do zasady obowiązuje wymóg uzyskania zgody na wykorzystanie wizerunku od osoby sportretowanej, co zostanie szczegółowo rozpisane w dalszej części artykułu. Wizerunek chroniony jest 20 lat po śmierci osoby portretowanej. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na dwie kwestie. Zezwolenie na wykorzystanie wizerunku nie będzie potrzebne, jeśli biblioteka wykorzysta wizerunek osoby publicznie znanej w trakcie wykonywania przez nią np. funkcji zawodowych. Niezależnie od powyższego, nie można zapomnieć, że zdjęcie zawierające wizerunek może jednocześnie stanowić utwór w rozumieniu PrAut. Wygaśnięcie roszczeń w zakresie wykorzystywania wizerunku nie jest równoznaczne z wygaśnięciem prawa ochronnego przysługującemu podmiotowi praw osobistych i majątkowych do takiej fotografii.

b) Spotkania, wykłady, prelekcje

Biblioteki przyciągają coraz szerszym wyborem i różnorodnością tematyczną swoich wydarzeń. Są to głównie spotkania z autorami, wieczorki prozy czy poezji, wykłady, których tematy często wykraczają poza czytelnictwo, dotyczą szeroko pojętej kultury. Często wychodzą też naprzeciw koneserom kina i muzyki. Jednak wszystkie te działania muszą znaleźć oparcie w prawie, aby nie doszło w żaden sposób do pokrzywdzenia twórców, ale również samych uczestników tych wydarzeń przez naruszenie przysługujących im praw.

Prawo cytatu – w art. 29 PrAut zostały zawarte przesłanki prawne dające możliwość wykorzystania fragmentów cudzych utworów lub drobnych utworów w całości oraz utworów plastycznych i fotograficznych we własnych utworach stanowiących samoistną całość. Z dobrodziejstwa tego przepisu będą mogli skorzystać przede wszystkim organizatorzy takich wydarzeń, jak wykłady, prelekcje czy wieczorki tematyczne, ale również autorzy artykułów, które będą zamieszczane na stronie internetowej biblioteki czy w gazetce informującej o najbliższych wydarzeniach. Należy pamiętać, że użycie fragmentów innych utworów musi spełniać określone przesłanki i cele:

- Rodzaj utworów, które mogą być zacytowane, to urywki rozpowszechnionych utworów oraz rozpowszechnione utwory plastyczne, utwory fotograficzne lub drobne utwory w całości.
- Cytować można w innych utworach, a [...] *przytaczany utwór musi pozostawać w takiej proporcji do wkładu twórczości własnej, aby nie było wątpliwości co do tego, że powstało własne dzieło*¹⁵.
- Cytowanie jest uprawnione, jeśli spełnia jeden z celów: wyjaśnianie, polemikę, analizę krytyczną lub naukową, nauczanie lub mieści się ramach „prawa gatunku twórczości”. Przechodząc do praktyki, osoba przygotowująca wykład na temat życia i twórczości konkretnego autora może przywoływać fragmenty jego wypowiedzi, fragmenty jego twórczości czy drobny utwór jego autorstwa (utwór muzyczny, fragment filmu, fragment powieści, wiersz). Zawsze musi temu towarzyszyć zaznaczenie nazwiska twórcy danego utworu oraz źródła, z jakiego zaczerpnęliśmy cytowany fragment. W takich sytuacjach biblioteka nie będzie musiała uzyskiwać

¹⁵ Wyrok SN z 23 listopada 2004 r. W: *Sąd Najwyższy* [online]. I CK 232/04. [Dostęp 1.08.2018]. Dostępny w: <http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza%20orzecze%C5%84.aspx?ItemSID=51-efad3966-3225-4691-9402-101113ebbb0d&ListName=Orzeczenia1&Sygnatura=I+CK+232%2F04>.

indywidualnych zgód czy licencji danych twórców, w takim zakresie prawo cytatu przysługuje wprost z ustawy.

Wykorzystanie wizerunku – art. 81 PrAut stanowi swoisty wentyl bezpieczeństwa, który z jednej strony ma pozwolić na informowanie społeczeństwa o imprezach publicznych, ale jednocześnie chroni gości bibliotek i uczestników organizowanych imprez. Tym samym dla organizatorów będzie wyznacznikiem granicy, w jakiej mogą działać, nie naruszając niczyich praw.

Przepis ten wprowadza wyjątki od ogólnej zasady. Aby wykorzystać cudzy wizerunek, należy uzyskać wyraźną i konkretną w danej sytuacji zgodę. Co więcej, nie może jej zastąpić brak sprzeciwu ani nie można jej domniemywać. Przepis nie wskazuje konkretnej formy, ale praktyka pokazuje, że najbezpieczniejsze z punktu widzenia osoby ją pozyskującej jest otrzymanie zgody wyrażonej na piśmie lub formie nagrania. Nie jest wystarczające, aby zgody na korzystanie z wizerunku podobnie jak zgody na korzystanie z danych osobowych były jedynie częścią regulaminów. Przykładowo klauzulę mówiącą o tym, że udział w zajęciach czy konkursie jest równoznaczny ze zgodą na wykorzystanie wizerunku osób biorących udział w tym wydarzeniu (np. w formie zdjęć z poszczególnych etapów konkursu zamieszczonych na stronie internetowej biblioteki w aktualnościach), należy ocenić jako niewystarczającą do uzyskania skutecznej zgody. Zalecaną formą jest dołączenie do formularza zgłoszeniowego zgody na wykorzystanie wizerunku, podobnie jak częścią takiego formularza jest zgoda na przetwarzanie danych osobowych.

Należy pamiętać, że w wielu przypadkach wizerunek będzie spełniał przesłanki uznania go za dane osobowe. Istnieją jednak dwa wyjątki, w granicach których organizator wydarzenia nie będzie musiał uzyskać indywidualnej zgody. Pierwszy wyjątek ma miejsce wówczas, jeżeli utrwalony wizerunek, np. w postaci zdjęcia, będzie elementem jedynie większej zbiorowości osób czy krajobrazu, a osoba, której przysługuje ochrona jej wizerunku, nie będzie rozpoznawalna w stopniu dostatecznym (nie może znajdować się w centralnym punkcie zdjęcia, nie może zwracać uwagi w pierwszym momencie oglądania danego zdjęcia). Orzecznictwo wypowiada się również, że [...] o tym, czy doszło do rozpowszechnienia wizerunku, decyduje rozpoznawalność. Wizerunek nie musi być rozpoznawalny dla wszystkich. Wystarczy, że jest rozpoznawalny dla osób z najbliższego otoczenia, dla osób, z którymi dana osoba ma regularny kontakt. W przeciwnym razie chroniony byłby tylko wizerunek osób powszechnie znanych. Ponadto osoba udzielająca takiej zgody musi mieć pełną świadomość nie tylko formy przedstawienia jej wizerunku, ale także miejsca i czasu publikacji, zestawienia z innymi wizerunkami i towarzyszącego komentarza¹⁶.

Drugim wyjątkiem ustawowym, który pozwala rozpowszechniać wizerunek konkretnej osoby bez jej zgody, jest utrwalenie i rozpowszechnianie wizerunku osoby powszechnie znanej (np. relacja wideo czy wykonanie zdjęcia), gdy ma miejsce w czasie pełnienia przez tą osobę funkcji publicznej. W praktyce działania bibliotek tak może się zdarzyć, np. w czasie wieczorków autorskich, spotkań ze znanymi osobami ze świata literackiego,

¹⁶ Wyrok z uzasadnieniem Sąd Apelacyjny w Krakowie z 2016-04-19. W: *Portal Orzeczeń Sądu Apelacyjnego w Krakowie* [online]. Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych © Ministerstwo Sprawiedliwości 2012-2018. *Sygn. akt I ACa 1826/15*. [Dostęp 1.08.2018]. Dostępny w: [http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/Prawo\\$0020Autorskie\\$0020I\\$0020Prawa\\$0020Pokrewne/15200000000503 I ACa 001826 2015 Uz 2016-04-19 001](http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/Prawo$0020Autorskie$0020I$0020Prawa$0020Pokrewne/15200000000503 I ACa 001826 2015 Uz 2016-04-19 001).

muzycznego, filmowego, a także z przedstawicielami władz, również tych lokalnych. Wykonanie np. zdjęcia takiej osobie w momencie, gdy jako zaproszony gość będzie wygłaszała okolicznościową przemowę lub będzie referowała przygotowaną prezentację, nie będzie wymagało uzyskania od niej zgody na rozpowszechnienie jej wizerunku. Wyjątek ten nie obejmuje jednak sytuacji, gdy ta sama osoba odwiedzi bibliotekę w czasie zorganizowanego wydarzenia, na którym będzie tylko uczestnikiem biernym i jako osoba prywatna będzie obserwatorem konkretnego wydarzenia.

c) Seanse filmowe

Biblioteki nie zaliczają się do kręgu podmiotów, którym ustawodawca przyznał prawo do wykorzystania całych materiałów filmowych bez wcześniejszej zgody osób uprawnionych z tytułu praw do takiej kategorii utworów. Zgodnie z art. 27 PrAut tak uprzywilejowane zostały jedynie instytucje oświatowe, uczelnie oraz jednostki naukowe w rozumieniu *Ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki*¹⁷ i jedynie na potrzeby zilustrowania treści przekazywanych w celach dydaktycznych lub w celu prowadzenia badań naukowych. Takim zakresem podmiotowym nie będziemy mogli objąć bibliotek. Aby więc organizatorzy mogli skutecznie i zgodnie z prawem przeprowadzić np. wieczorek filmowy, będą musieli skorzystać z zasad wykorzystania pola eksploatacji, jakim jest wyświetlanie/publiczne odtwarzanie utworów.

Podstawą będzie uzyskanie licencji od podmiotu uprawnionego z tytułu praw majątkowych do filmu, najczęściej będzie nim dystrybutor filmu (jeżeli zostały mu one przekazane) lub producent. Oprócz tego konieczne będzie wniesienie stosownej opłaty do jednej z organizacji zbiorowego zarządzania chroniącej prawa twórców i wykonawców, np. ZAiKS czy ZAPA. Organizator takiego seansu musi mieć też świadomość, że legalne zakupienie egzemplarza filmu (np. płyty DVD) nie uprawnia do publicznego odtworzenia. Możliwe jest jednak zakupienie specjalnego egzemplarza, który będzie pozwalał na legalne publiczne wyświetlenie filmu na nim utrwalonego. Poza tym biblioteki mogą swobodnie korzystać z filmów, które trafiły już do domeny publicznej i nie istnieje podmiot uprawniony z tytułu praw majątkowych do nich – publiczne odtworzenie takiego filmu nie wymaga ani uzyskania licencji, ani wniesienia stosownych opłat. W praktyce wybierając film, należy się upewnić, czy trafił on już do domeny publicznej i czy jego wyświetlenie bez spełnienia wyżej wymienionych warunków jest legalne.

d) Konkursy

Doskonałym sposobem szerzenia wiedzy i angażowania szczególnie dzieci i młodzieży w różnego rodzaju aktywności jest organizacja konkursów, które motywują do działania, inspirują i uczą zdrowej rywalizacji. Powinniśmy jednak pamiętać o prawach uczestników takich przedsięwzięć, szczególnie o wspomnianym już wcześniej wizerunku oraz o danych osobowych, które biblioteka będzie przetwarzać w związku z organizacją konkursu. W kwestii wizerunku odsyłam do wcześniejszych rozważań dotyczących spotkań i wykładów organizowanych w ramach działalności bibliotecznej. W tym miejscu powtórzę jednak istotną kwestię, mianowicie niemożność zawarcia klauzuli regulaminowej stanowiącej zgodę uczestnika konkursu na wykorzystanie np. zdjęć z jego wizerunkiem przez bibliotekę chociażby w ramach informacji o przebiegu konkursu na forum dostępnym

¹⁷ *Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki*. Dz.U. 2018, poz. 87.

publicznie. Tak skonstruowane postanowienie może zostać uznane za klauzulę niedozwoloną¹⁸. Zgodę taką uczestnik będzie musiał wyrazić konkretnie i indywidualnie ze świadomością późniejszego rozpowszechnienia swego wizerunku w skonkretyzowany sposób. Również zgoda na przetwarzanie danych osobowych musi być uzyskana przez organizatora w momencie przystąpienia uczestnika do zmagani konkursowych. Pamiętać należy, że w imieniu dzieci i młodzieży w wieku poniżej 18 lat do wyrażenia takich zgód upoważnieni są ich rodzice/prawni opiekunowie. Zgoda taka również musi być wyraźna, a jej forma musi pozwalać na ewentualne potwierdzenie przez organizatora zawartych w niej uprawnień.

Podsumowanie

Biblioteka jako element systemu upowszechniającego kulturę i naukę w społeczeństwie musi dysponować odpowiednimi uprawnieniami związanymi z wykorzystaniem utworów w swojej ustawowej działalności. Instytucja dozwolonego użytku publicznego, prawo cytatu czy wyjątki ustawowe z art. 81 PrAut dotyczące rozpowszechniania wizerunku stanowią swego rodzaju instrumenty, jakimi mogą się posługiwać biblioteki, stanowiące podstawy prawne dla ich przedsięwzięć. Biblioteki przestają już kojarzyć się tylko z zamkniętą czytelnia, w której obowiązują rygorystyczne zasady, ale są otwarte na coraz nowsze formy działań, które przyciągają osoby w każdym wieku i o różnorodnych zainteresowaniach – są miejscem spotkań i wydarzeń. Dlatego tak ważna jest świadomość prawna u tego rodzaju podmiotów, aby ich działalność nie była krępowana przez przepisy prawa, ale żeby stanowiły one dla niej motor napędowy.

Bibliografia:

1. BARTA, J., MARKIEWICZ, R. *Prawo autorskie*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 9788326496943.
2. GIENAS, K. Art. 28 Prawo autorskie. W: FERENC-SZYDEŁKO, E. (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Komentarz 2016. Warszawa: Wydaw. C.H. Beck, 2011. ISBN 9788325520304, 9788325523190. W: Legalis [baza danych].
3. MACHAŁA W. Dozwolony użytek chronionych utworów w polskim prawie autorskim w świetle cywilistycznej koncepcji prawa. *ZNUJ* 2001, nr 78.
4. NIEWĘGŁOWSKI, A., POŹNIAK-NIEDZIELSKA, M., PRZYBOROWSKA-KLIMCZAK, A. *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 9788326434280.
5. OŹÓG, M., ŚLĘZAK, P. Art. 28 Prawo autorskie. W: ŚLĘZAK, P. (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Komentarz 2017. Warszawa: Wydaw. C.H. Beck, 2017. ISBN 9788325588397. W: Legalis [baza danych].
6. *Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Dz.U. 1994, nr 24, poz. 83 z późn. zm.
7. *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*. Dz.U. 1997, nr 89, poz. 539 z późn. zm.
8. *Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki*. Dz.U. 2018, poz. 87.
9. Wyrok SN z 23 listopada 2004 r. W: *Sąd Najwyższy* [online]. I CK 232/04. [Dostęp 1.08.2018]. Dostępny w: <http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza%20orzecze%C5%84.aspx?ItemSID=51-efad3966-3225-4691-9402-101113ebbb0d&ListName=Orzeczenia1&Sygnatura=I+CK+232%2F04>.
10. Wyrok SOKiK z dnia 28 stycznia 2015 r. W: *Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych* [online]. Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych © Ministerstwo Sprawiedliwości 2012-2018. XVII AmC 3422/13. [Dostęp 1.08.2018]. Dostępny w: <https://orzeczenia.ms.gov.pl>.

¹⁸ Wyrok SOKiK z dnia 28 stycznia 2015 r. W: *Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych* [online]. Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych © Ministerstwo Sprawiedliwości 2012-2018. XVII AmC 3422/13. [Dostęp 1.08.2018]. Dostępny w: <https://orzeczenia.ms.gov.pl>.

11. Wyrok SN z 20 marca 2015 r., II CSK 224/14, Legalis [baza danych].
12. Wyrok z uzasadnieniem Sąd Apelacyjny w Krakowie z 2016-04-19. W: *Portal Orzeczeń Sądu Apelacyjnego w Krakowie* [online]. Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych © Ministerstwo Sprawiedliwości 2012-2018. Sygn. akt I ACa 1826/15. [Dostęp 1.08.2018]. Dostępny w: [http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/Prawo\\$0020Autorskie\\$0020I\\$0020Prawa\\$0020Pokrewne/15200000000503_I_ACa_001826_2015_Uz_2016-04-19_001](http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/Prawo$0020Autorskie$0020I$0020Prawa$0020Pokrewne/15200000000503_I_ACa_001826_2015_Uz_2016-04-19_001).